

LACZKÓ ANDRÁS

BERNÁTH AURÉL ÉS DÉRY TIBOR*

A BALATON MELLŐL. A hatvanas évek elejétől gyakoribbá váltak Déry küldeményei, beszámolóí: minden fontos üggyről levelet, értesítést küldött festő barátjának. Ilyen volt az is, amelyik a Balaton melletti üdülőházuk, villájuk megszerzéséről számolt be Bernáthéknak. Az 1966. tavaszán, májusban keltezett levél érdekessége az, hogy a költözködés gondjairól, nehézségeiről, az új ház elfoglalásáról adott képet már Füredről az író. Azt jegyezte le, hogy hányan

Bernáth Aurél: Önarckép sárga kabátban

Déry Tibor a tamáshegyi tanya szobájában

dolgoztak a házában, milyen rumli fogadta a nézelődésekor, és hogy miért nem lehet pihenni, illetve dolgozni. Olyan fordulatok szerepeltek a lapon, hogy az ágy alatt jobban lehetne aludni, mint benne, s legjobban a fürdőkádban, mert az egyáltalán nincs. Az iparosok özönlése és a számlák lobogtatása változatlanul tartott, s ez nyilván stresszállapotba hozta az író. Olykor már az a gondolat is megfordult a fejében, hogy az embernek egyáltalán ne legyen magántulajdona, mert ha van, akkor nem használhatja, vagy ha használja, akkor annak baljós következményei lesznek.

Ez persze nem vette véglegesen el a kedvét attól, hogy mindjobban odakötődjön Füredhez. 1966-tól kezdődően egyre gyakrabban küldött értesítéseket, meghívókat Bernáthéknak. Ilyen értelemben írt Déry 1968. április 28-án Bernáth Aurélnak. A levél érdekessége, hogy rajz is van a papíron, méghozzá ugyanazzal a tollal, amivel a szöveg készült, s az néhány jellegzetes vonással a házigazdákat ábrázolta. A sorokból egyébként az derült ki, hogy a tavasz elejét Déry már Balatonfüreden töltötte. Természetesen hívta a festőt: „A ház előtti eklektikus gesztenye jegy díófa} máris döntő virágzásba kezdett, ugyanígy a csalógány néven is ismert fülemülék a zenei háttérről gondoskodnak. A vendégek szórakoztatásáról tehát éjjelnappal gondoskodva lesz. Mint ahogy hallom, hogy a közeli napokban úgyis Ábrahám kebelébe készül kiszállásra, felhívom, hogy házunkat el ne kerülje, hanem ellenkezőleg, felkeresse, az érzelmi egyéb leltár szemrevételezése céljából víz persze megint nincs, de villany még van.” Ugyanennek az évnek a tavaszán érte kisebb baleset Bernáth Aurélt. Erről értesítést kapott az író. Együttérzéséről, megértéséről és tanácsairól szólt a következő levélben. Emlékez-

tette arra a sorok kézhezvevőjét, hogy már Füreden is érte baleset, amit gyengébb bokájának tulajdonított, ezért tanácsolta a festőnek, hogy magas fűzős cipőben járjon. A tamáshegyi nyaraló, ahová a gyakori meghívások invitálták a Bernáth családot, kissé távolabb esett a várostól. Kiderült a küldeményből az is, hogy a hideg és erős szelek következtében mindössze tízpercnyi sétát tudott Déry tenni, de „a szobában jó meleg van, s nincs íróasztal”.

Ugyanakkor azt is tanácsolta Bernáthnak, hogy foglalkozzék többet írással, mert olyan tehetséget látott benne, amit feltétlenül kihasználni javasolt. Barátságuk emez oldalának megvilágítására a későbbiekben még visszatérek. Az író a Bernáthék minden hírére, családi eseményére élénken reagált. Látható volt ez az apróbb baleset ügyében, amikor magas szárú cipő viselését sürgette. Ugyanilyen örömmel reagált arra, amikor Bernáth Aurél értesítette, hogy második unokája is megszületett. A következőket írta: „*hát ez igen, mondanám, dupla nagyapai minősítés felér szerintem egy fél Kossuth-díjjal, persze azzal a különbséggel, hogy ezt kapná, amazt költeni fogja. Pláne ha az ivadék 54 centi és négy és fél kiló. Hangja erős, átható. Panaszkodás közben az arca ráncos és vörös. Mi lesz belőle, festő vagy író? Ha a kritikus pályát választaná, kérem ajánljon be szíves jóindulatába.*”

Összetartozásukban volt valami egymást, heccelő melegség, összekacsintó komikum. Ez derült ki a Balatonfüredről 1969. június 20-án keltezett levélből. Ugyanis a nagyapai örömről ott várta az értesítés Déryéket, s éppen akkor, amikor Ausztriából érkeztek haza. Csak a kelet napján szedett össze annyi erőf Déry, hogy meghatott és baráti köszöntését elküldje. Egyébként akkor

* Részlet egy nagyobb tanulmányból

nem a legjobb egészségi állapotban volt; fejfájással, náthával, gyomor-, reumabántalmakkal, lábfájással, é vágytalansággal küszködött, füle, szeme is fáj, de - mint megjegyezte - más baja már nem volt, így töretlen optimizmussal dolgozhatott tovább. Vigasztként emlegette annak esélyét, hogy Bernáth Aurél ellátogat hozzájuk, mert akkor közösen elmondhatják véleményüket a világról, élményeikről, benyomásaikról. Végezetül idézzük azt a részt, amelyikben a nagyapai örömhöz újólag gratulált: „*az ivadékot azalatt majd valaki más pályázza. Apropói Elfelejtette megírni nevét. Lehetne Achill, Taksony, Koppány vagy Zakariás, hamarjában más nem jut eszembe. De talán már Marili gondoskodott.*”

1969. augusztusában újabb invitálást küldött Déry a festőnek, azzal a mondattal: nagyon hiányzott „a savanyú arca”, és mindenképpen várná, hogy legalább egy napra megérkezzen. Igaz, 1969. augusztusának végén az idő már rosszra fordult, de ahogy a tavaszi idényben, ugyanúgy megígérte itt is a fűtést meg egyéb gondoskodást, hogy a találkozás nyélbe üthető legyen. Erre a meghívásra Bernáth nyilván pozitív választ küldött, beleegyezett abba, hogy elutazik hozzájuk, mert az egy héttel később Balatonfüreden kelt sorok már a következőket tartalmazzák: „*persze okvetlenül jöjjön, ámár különböző dolgok közbejöttek, szombaton jön anyósom és sógorom is, így nem aludhat nálunk, mert nincs szabad ágy, de szabad hely keblünkön azért van. Továbbá Vajda Imre barátunk váratlanul meghalt, szombaton lesz a temetése. Pestre megyünk, de még aznap este, vagy legkésőbb vasárnap délelőtt visszajövünk és várjuk. Remélem a jó idő tartja magát.*”

A festő válaszlevelében nem maradt adós a felelettel. Hogy milyen stílusban írhatott, annak illusztrálására idézem Bernáth Aurél egyik emlékkönyvi bökkersét:

A ház úrnője: A férj Tibor
Böbe Iró. Bort
Bent bög ő Ti igen
Ha Benő Ő viszont
Bőgeti Nem isz'
De férje nem Benő De ki hisz

Am ő
Oly előkelő
Hogy a szerző
Hazard Benővel
Élteti.

A nem ivó
Írónak?
Biz-
tos, hogy titokban is
Bili-
Komból

E vers szerzője
Festő. Melan-
kólikus író
is egyben. Ki ró
Betűket, ha
Festeni kéne,
S a béke
Kedvéért fest
Ha Pes-
ten írói ihlet
Szállja meg.

Az évek előrehaladásával egyre növekedtek, sokasodtak azok a jelek, amelyek - mindennapi kifejezéssel - az öregedéssel függtek össze. A két művészlélek azonban igyekezett ezen minél erőteljesebben túltenni magát, és megőrizni valahol belőlük azt a fiatalos gondolkodást, ami jellemezte addigi kapcsolatukat a világgal. A hetvenes évek fordulópontot jelentettek életükben, hiszen akkor oly korba léptek, amelyik már egyre inkább előhozott bajokat, illetve azok lehetőségét, s egyre többször kellett ilyenekkel szembenézniük. Erről tudósított Déry, amikor egészségi állapotáról számolt be. De ezen túlmenően olyan dolgokra is kitért, amelyek összefüggtek a test erejével. Azt írta például 1970. szeptember 4-én a festőnek, hogy ne bánkódjon egy olyan cím miatt, amit egyik látogatása után véletlenül elvitt, majd visszaküldött. Arról biztosította, hogy a bánkódás a lehető legrosszabb megoldás, mert természetesen vele is nagyon gyakran előfordult az, hogy meglepetéssel bizonyos dolgokról. Példának említi azt, hogy olykor elfelejti az alsó-trikóját fölvenni. Belebújik a felsőbe, már teljesen felöltözik, majd megpillantja szegény trikót, amint ott lóg a szék támlán, kezdheti előlről. Ilyen és hasonló fordulatokkal igyekezett megvigasztalni barátját. Bernáth az 1970-es években többször küldhetett panaszkodó sorokat vagy olyan esetek leírását, amik az öregedéssel

összefüggő bajokról, negatívumokról szóltak. Ilyesmi történt 1975. júliusában Déry arra invitálta (ami egyébként állandó téma), látogassa meg, hogy együtt lehessenek. A további mondatok már külön érdekesekek: „*vágyom arra, hogy megint együtt legyünk egy darabig, hisz maga az utolsó még élő régi barátom. Kopaszága fokát is meg akarom állapítani, s a magaméval és Illyésével összemérni. Fontos!*” Ezzel függött össze, hogy Déry olykor teljes örömmel, már-már ekstázissal adott számot olyan időszakokról, amikor minden érzékszerve kiválóan működött, amikor egészsége teljesen rendben levőnek tűnt. Így tette első számú

Bernáth Aurél: Primitív aphoteózis

Déry az ítélet nincs című önéletrajzát írja

problémává egyik küldeményében a has kérdését, kifejtette: már megint kíváló, azaz homorúságra hajlandó, de kis igényű és működőképes állapotú szerv. Az állapotrajz elsődleges fontosságúvá vált, a pillanatnyi öröm, a test és a lélek harmóniája ugyanis a munka feltétele volt. Azaz a híradás nem öncélú, sem a festő, sem az író esetében. Mindketten arra törekedtek, hogy amit leírtak, abból a másik fél számára az derüljön ki, mennyire képesek a munkára. Vagyis az egészségi állapot feletti sajnálkozás, a bajok leírása azért történt, hogy miként tud dolgozni. Az 1975. nyarán a Tamáshegyről küldött meghívólevélben már szó esett arról, hogy miért akart mindenáron találkozni az író a festővel. Pár héttel később már teljesen bizonyos, hogy minden helyzetbeszámoló mögött a munkaképesség fölötti meditáció állt. Az 1975. augusztus 26-án kelt levélből idézek: „*ezúttal csak annyit, hogy jó volt ismét együtt lenni, s még aránylag jó időben. Bár fázékony anatómiája így is megkívánt egy takarót a térdére. Most már zordabbra fordult az idő, be is szereztem már egy helyes kis náthát, amely már negyedik napja szobafogságra ítélte. De hát ami a fogságokat illeti, én már különbeget is túléltem, most is igyekezni fogok. De még mindig nem dolgozom! Jaj!*” A munkával, a vállalt feladattal sokat foglalkoztak. Ez látszik abból a valószínűleg utolsó küldeményből, amit Déryéktől még kézhez vett a Bernáth család. 1976. június 21-én kelt Tamáshegy-Balatonfüredről a következő levél, ami ezt tartalmazza: „*Hát megérkezünk volna a tanyára, az első napok költözködési zűrjei után most már békésen napozunk, nézegetjük a Balatont fentről, a Tamáshegyet lentről, és boldogok vagyunk aránylag. Választ csak annyit kérek a levélre, hogy megkapta-e, s éle, hogy hogyan, azt nem kérdem.*”

MŰVEK, ÉS VÉLEMÉNYEK.

A barátság ismeretében csaknem törvényszerű, hogy az író és a festő művek cseréjére sort kerített. Megerősíti ezt a feltevést az, hogy 1962. augusztus 3-án maga az író köszöntö meg azt a képet, amit Bernáthék küldtek neki. A levélből nem derül ki,

hogy milyen műről van szó. Hogy fényképmásolat-e vagy eredeti munka, de az nyilvánvaló, hogy megérkezett és lehetőséget adott arra (nemcsak egyetlen alkalommal), hogy Déry elmélyüljön a festő világában. Ez az egyetlen adat persze nem sok következtetés levonását engedné meg, de azt valószínűnek kell tartanunk, hogy nemcsak akkor került sor ilyen cserére. Nézzük a tényeket! 1965-ből megőrzött egy fényképet a festő, amin Pátzay Pál, Bernáth Aurél és Déry Tibor ismerhető fel. A három művész Bernáthék lakásán beszélgetett, méghozzá nagyon jó hangulatban. Az oldalról látszó Pátzay valami humoros dolgot mesélt nevetve, s a másik két alkotón ugyancsak jó hangulat tükröződik. Ez már egy másik bizonyíték arra, hogy közös képzőművészeti élményeik (és véleményük) lehetett. Bárhogyan forgatjuk, s bármiként kerülgetjük, végül is ki kell mondani, hogy barátságuk nemcsak műzsák testvériségét bizonyítja, s nemcsak a kölcsönhatások lehetőségét villantja fel. Azt is, hogy a festő, az író képzőművészeti véleményére, jártasságára befolyással volt, s hasonlóképpen Déry bizonyos mértékig meghatározta azt, hogy Bernáth milyen irodalmi alkotásokhoz jutott el. Minden alap megvan annak kimondására, hogy beszélgettek, vitáztak művekről. Nemcsak az élmények alapján. Az ugyancsak szerepet játszott ebben, hogy a festő maga is írt, törekedett arra, hogy minél jobban kifejezze önmagát. Arról külön tanulmány készült már, hogy milyen kapcsolat fűzte a festőt Szabó Lőrínchez, s a költőnek mekkora szerepe volt egyik kéziratának stilizálásában. Amikor a 60-as évektől gyakoribbá vált a levélváltás Bernáth és Déry között, akkor vitathatatlan lett, hogy az író ugyancsak segíthet bizonyos művek és kéziratok elbírálásában. Bernáth Aurélnak A Múza udvarában című könyvében olvasható Déryről egy portré. Szó volt már arról, hogy a festő ebben az emlékező esszében emlegette Dérynek a Nagy tehén című versét. Természetesnek kell ezután látni, hogy az azt elemző levélben a megszólítás után Bernáth

neve alá odakerült az N T I rövidítés, amit a levél alján úgy oldott fel Déry, hogy „Nagy tehén imádó”. A megküldött írásról véleményt mondott. Nagyon érdekes, barátságuk szempontjából fontos ez a levél. Idézzük két bekezdés erejéig: „*Az írás jó, sőt nagyon jó. De nem végig. A vincer-lér-ház szilvafa, szőlő, Badacsony, stb. tehát a táj s környezet felelevenítése elsőrangú. Tömény Balaton. Ugyanígy a küzdelem a festői kifejezésért. Nem tetszik onnét, ahol E. B. jut eszébe. Véletlennek hat, tehát éppen azt hozza be az írásba, ami ellen néhány sorral följebb - joggal - a fegyelem nevében tiltakozik.*”

Nem véletlen azonban (bár tulajdonképpen az, de nem hat annak: ÍME A MŰVÉSZET TITKA!) haldoklás, hörgés a házban. Sztorinak, gerincnek bőven elegendő, nem kell rajta kívül még E. emléke. Tehát: hörgés jól!” A vélemény, mint a sorokból látszik, a kritizálás álláspontjával készült, illetve az első benyomásokat rögzítette Déry. Van bizonyíték ugyanakkor arra, hogy másfajta olvasmányélmények is kialakultak az íróban erről a könyvről. S ezt egy cetlin hozta Bernáth tudomására. Hogy arra a kötetre vonatkozik, azt bizonyítja az aláírás: a cetli két sora után az olvasható: „Tibor pipacs” Ezen a lapon arról is értesítette a festőt, hogy a munka nagyon tetszett neki, és küld majd sajátjából ennek pandanjaként egyet, de személyesen szeretné átadni, mert nem szívesen csomagol.

Később a Múza udvarában Bernáth-kötetről írt elemző véleményt. Az újabb küldeményben maga is elmondta, hogy az azonnali dicséret és reflexió elsősorban a kötet küllemének, megjelenítésének szólt, s még annak, ami pár perces forgatás alapján szemrevételezhető belőle. A tartalom, a bensőségek feldolgozására hosszabb időre volt szüksége, s ezt tette meg később letisztázva, illetve átgondolva az olvasás folyamán szerzett benyomásait. Abban a pillanatban írta a levelét, amikor a 108. oldalához jutott. A következőket írta: „*jelenleg a 108. oldalig bezárólag tart a zavartalan élvezet. Mondtam*

* Három novella Helgával című füzérről van szó.

* * A Gólyáról, Helgáról, halálról című Bernáth-kötetről van szó.

már máskor is, irigylem a stílusát, most is fenntartom. Hajsza árnyalatok kifejezésére is kicsiszolt tisztelt tolla. Hol a csudában szedte ezt a fenőkövet. S az egésznek duktusa van, mégis világos, egyenes, s eleganciája ellenére közérthető. Teszem ehhez még hozzá, egyelőre csak ezt a két dolgot említem, hogy az emberábrázoló képessége is elsőrangú, s Gerevich-, Fruhter-portrékban például elolvasás után az ember szeretne megismerni az eredetijükkel." Ennél nagyobb dicséretet egy író-festőről aligha lehet elmondani. De Déry még ennél is tovább ment, mert felemlgette annak a kínai festőnek a legendáját, aki oly tökéletes képet festett, hogy az előtte megálló néző ellenállhatatlan vágyat érzett, belépjen az ábrázolt parkba. Igaz, azután az emberek, aki bejutott a festő világába, nem sikerült visszatérnie. De az olvasó - mondja Déry - mindig őriz egy kevés optimizmust, annak bizonyításához, hátha egy ilyen ábrázolás nem csupán az igazat, hanem a valóságot is képes megjelentetni. Ez ismét olyan terület a mű vizsgálata során, amit nagyon fontosnak érzett Déry, s erről újra bővebb eszme-futtatást ígért. Főleg a könyv eszmei oldalát igyekezett tisztázni, illetve önmaga számára feldolgozni: „ami már most a könyv alapállását illeti, azzal majd a hátra levő nagyobb tanulmányok után fogunk szót cserélni. De egyébként tudja, hogy nagyjából a maga álláspontja felé hajlok is, de egészen osztani nem tudom. De talán e kétségbeesésnek is. Én nagyobb kilengéseket engednék az ingának - feltéve, hogy jó művésztől van szó - majd csak visszapendlik a pályára." A segítőkész szándék és az őszinte sorok nyilvánvalóvá teszik, hogy az író oly dolgokra is felhívta Bernáth Aurél figyelmét, amit ő lényegesnek érzett, tudott a festő szempontjából. Így kerül elő Turgenyev példája, akinek regényeit mindketten szívesen forgatták, sőt, gondolatot is cseréltek róla. Déry megjegyezte, hogy Turgenyev százötven évvel azelőtt írt, de abból, hogy ő ezzel komoly, szép sikereket mutatott fel, nem következik mindenki számára egyértelműen; ma is úgy

kellene írni. Jellemző még a levél zárása. Ebben a szokásos meghíváson túl arról tudósította a festőt, hogy ő ugyancsak dolgozik egy írásművön, s méghozzá megfeszítetten, mert napi tizenhat óra munkaidőt rótt ki önmagára, és körülbelül két-három hét alatt kell a penzumot elvégeznie. A munkáról, a készülő műről bizonytalanságot érzett, sőt, azt a jelzést is odaírta, hogy bolondság és Isten tudja, hogy é-re majd valamit.

Turgenyev, illetve a kínai festő példájának említésével arról is tanúbizonyosságot tett a levelezésben Déry, hogy kritikai észrevételeit őszintén közölte, sőt, olykor vitába szállt a festő művészetéről, irodalomról vallott nézeteivel. Ezt bizonyítja az 1967. május 22-én kelt írás, amiben Bernáth Aurél egyik eszme-futtatásáról mondta el a véleményét. Az bizonyos, hogy Déry közelről, szóbeli eszmecsere útján és telefonbeszélgetések alapján ismerte Bernáth gondolkodásának fő vonalát. Azt is többször hangsúlyozta küldeményeiben, hogy az ideák alaptendenciájával nagyjából egyetért. Ugyanakkor bizonyos vonásaitól elhatárolta magát. Egyes jelenségeket szkeptikusabban, másokat viszont kevésbé harciasan látott. Az alapkérdés, a valóság és a mű viszonya volt. Ez okozott vitát kettejük között. A valóság külső objektivitásáról kell a művészek valamilyen képet adnia - mondta Déry -, hiába tudja, hiába mérte fel, hogy mik a követelmények és azoknak hogyan lehet eleget tenni, ha nincs hozzá kedve. Ekként a szubjektív tényező, azt, hogy bizonyos jelenségek egy-egy alkotót mennyire hoznak izgalomba, sokkal fontosabbnak tartotta. Magára, önmaga példájára hivatkozott, hogy ő is tudna olyan novellát vagy regényt írni, amiben a történet, az emberábrázolás, a helyzet megfelelné egy bizonyos alapkövetelménynek, de ha nem érdekli a feladat, akkor az egész tárgytalanná, megfoghatatlanná, követhetetlené válik. Sokkal könnyebbnek ítélte a költők sorsát, alkotómódszerét, mert ők tágabban engedhetnek a szubjektivitásnak, nem írnak le olyan sorokat, amik az

zal nem függenek össze, vagy legalább nem az inspirálta.

Tudjuk, hogy Bernáth Aurél számára fontos volt a költészet. Megkockáztatható, hogy a festészet után a líra jelentett számára legtöbbet; napjaiból soha nem hiányozhattak a versek. Önmaga azonban - mint a levelezésből is kiviláglik - csak későn kezdett verseket írni. Kezdetben önnön szórakoztatására. Barátai körében Déry mellett ott volt Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, de a műformát illetően soha nem fordult hozzájuk tanácsért, amiből az is következett, hogy nem érzett magára kötelezőnek semmilyen formát. A fentebb idézett levél mégis arra utal, hogy az író legalábbis megkísérelte a tanácsadást.

Ezek a baráti viták azt is bizonyossá teszik, hogy az író és a festő között kéziratcserékre ugyancsak sor került. Igazolja ezt többek az 1968. szeptember 17-én kelt levél, amiben Déry annak a véleményének adott hangot, hogy az egyik Bernáth-kézirat nagyon tetszett neki. Biztatja a pontos megírására, a mélyebb kifejezésre. Ugyanebben a küldeményben (szokásos meghívás keretei közé csomagolva) arra is utalt, hogy Tamáshegyen tovább olvasható lenne saját készülő kézírata, így Bernáth - amennyiben Tamáshegyre ellátogat - belepillantathatna egy készülő mű világába. Mindez megerősítheti, hogy a festő rendszeres olvasója és bírálója volt a Déry-kéziratnak. Ez nemcsak egyetlen levél sorai alapján állítható, hiszen több hasonló került elő az iratgyűjtőkből. Az előbb említett dátum után öt évvel, vagyis 1973 augusztusában írta Déry, hogy a levélhez mellékelte egy kéziratot, amit éppen abban a pillanatban fejezett be, amikor a levél írásához hozzáfogott. Arra kérte festő barátját, hogy olvassa el, illetve küldje vissza a példányt, mert a vélemény nyomán kívánt tovább dolgozni. A kéziratok cseréjére persze nemcsak azért kerülhetett sor, hogy a szellemi társ mielőbb megismerje az elkészült munkát. Ez egyúttal bizonyosság volt mindkettejük számára, hogy mennyire képesek még a jó munkára, s arról szívesen hallottak kendőzetlen vélemény

a másik szájából, vagy olvastak le vélnben. Ilyesmi történt akkor is, amikor a festő versekkel kereste meg Déryt. 1975 szeptemberének elején a következő sorokat küldte az író: „verse nagyon szép - kék és rózsaszín - legjobb művei közül való. Féltreismerhetetlen a hangja. Biztatnám, hogy amit eddig leírt könyveiben, írja meg most versben, nagyon érdemes feladat.” Az utóbbi idézett szövegnek nemcsak az az érdekessége, hogy a G. A. úr X-ben egyik levonat papírjára íródott, és bele van ragasztva egy fogvájó, hanem az is, hogy határozott érdeklődést mutat Bernáth Aurél műhelymunkája iránt. Azaz annak vizsgálatát indítja el, hogy miként, milyen élmények, inspirációk hatására kezdett verset írni a festő és milyen gyakorlatra tett szert ebben a műfajban. Ezt azért is meg kell tenni, mert egyik-másik küldemény viszont bepillantást enged Déry Tibor alkotóműhelyébe. Vannak sorai, amelyek felvillantanak valamit abból a módszerből, ahogyan dolgozott. Arra már utaltam, hogy sürgős esetben vagy amikor elmélyült egy-egy témában, képes volt napi 16 órás munkára. De az is előfordult (erre ugyancsak vannak utalások), hogy nem tudott megbirkózni a választott témával. Azt Napok hordaléka című kötetéből tudjuk, hogy olykor novella vagy szépirodalmi alkotás helyett írt meg karcolatokat, naplójegyzeteket. Ilyesmirel tudósított abban a levélben, amit 1974 nyarán adott postára. Megtudjuk, hogy éjjel egy órakor írta a sorokat, s mint hogy egész nap kétségbeesetten küszködött a témával, természetesen rossz hangulatban nézett szembe a papírral. Annál inkább, mert a téma nem akart engedelmesskedni. Ilyen helyzetekben, meg máskor is, amikor elfáradt a munkában vagy nehezebb helyzetbe került, ha az időjárás nem engedte a sétát, a felüdülést, természetes, hogy Déry Tibor írói műhelyében

szükség lett volna társra, akivel megbeszél bizonyos dolgokat, aki feloldhatta volna görcseit. Ezért olvashatjuk az egyik levélben, hogy szinte könyörög Bernáth Aurélnak egy jó viccért, ami felvidíthatná, vagy legalább megpermetezhetné szikkadt kedélyét. Természetes, hogy a személyes jelenlétét sürgette, mert: „fel akarnám olvasni magának azt a 2430 oldalas novellát, amelyet a múlt héten írtam.”

A sorok azt is sugallják, hogy Déry sajátos humorával fogta fel a dolgokat. Ugyanakkor kicsendül a levelek jelentős részéből, hogy önnön műhelyében állandó igényét érezte a festő jelenlétének. Saját személyét természetes egyszerűséggel ott tudta Bernáth alkotói énje mellett. Nem a pikurálisban, hanem az irodalomhoz, az íráshoz kötődően. Ennek dokumentuma az 1975 szeptemberében kelt lap. Ez épp azt bizonyítja, hogy Déry alkotói közösségként értelmezte barátságukat. Idézek egy bekezdést: „Tévedésből nem egy új verset küldött, hanem újra a már egyszer beküldöttet, a Csendéleletet. Amelyről már megírtam, hogy rendkívül tetszett. Az aforizmák között is sok remeket találtam, kíváncsian várom a kötetet. Amelyet azért bolhászkodás szempontjából

még egyszer át kellett nézni, hogy semmi rusnya féreg ne maradjon benne.” A mondatokból kicsendülő aggodalom az egyenrangú alkotótársnak szólt.

Az tény, hogy Bernáth kifejezetten soha nem foglalkozott aforizma írásával. (Ilyen jellegű munkái nem jelentek meg.) Az is bizonyos, hogy a hetvenes évek elejétől egyre több verset juttatott el kéziratban barátaihoz. Ilyen volt a Déry által említett Csendélet. A festő hagyatékából előkerült egy példánya. Az is kiderült, hogy eddig nem jelent meg nyomtatásban. Minthogy Déry volt az egyik bírálója, illő a barátságukról szóló dolgozatban közreadni. Magyarazatként csak annyit, hogy a tárgya Bernáth egyik képe:

*Kis asztalka áll az ablak előtt
Rajta hegedű és két szál virág
A kitárt ablakszárnyak között beárad a semmi,
az éjszaka, ez a koromfekete világ.*

*De mintha egy kis szélnek volna nyoma,
mert ahogy beárad, az ablak muszlin függönyét
lassan emeli, majd hullámosra alakítja.*

*Kívül koromsötét, belül meleg okker
és rózsaszín a világ*

*Odább egy csillag-asztalon a hegedű pihen.
Léte jogát most perli éppen
a kinti éjszakával szemben.*

*Hogy mi ő! E nagy sötét világban
Hogy mit jelent a léte
Ha avatott kézbe jut?
Perdüljön egy hang talán a G húron?
Hogy oldja fajtó helyzetét? ... tűnődik
Pendítse meg, hogy bizonyítson?
Vagy a rózsaszín függöny vegye át a szót?
Ő talán elmondja, hogy idebenn vidáman vagyunk,
Csak ami kint van, az a borzalom,
Az az átláthatatlan emberi világ...
az a küzdelem, az a halál,
ami az éjszakával csak álcázza magát!?*

Az ihletett sorok igazolják, nem véletlenül tetszett Dérynek. Még valamit. Bernáth egyik verséhez sem írta oda a keltezését. Így különösen fontosak a dátumban eligazító baráti levelek.

Pátzay Pál, Bernáth Aurél, Keresztury Dezső
és Déry Tibor Kőszegen